Lucian Blaga şi Ioan Petru Culianu în context european

Emilia SPĂTARU

Există în fiecare dintre noi dorința de certitudine, de claritate deplină, de reguli care să confirme într-un mod evident ceea ce se întâmplă. De asemenea, există şi o doză de incertitudine, de neclaritate, de mister. Întrebările ființei nu-şi primesc întotdeauna răspunsurile limpezi, ci se rezolvă într-un fel oarecum paradoxal: prin tăcere, contemplație, dialog cu sine. A cunoaşte, a şti capătă astfel şi un sens tainic ce se înscrie într-o sferă a realității protejate de sacru. Atât Lucian Blaga, cât şi Ioan Petru Culianu creează cultură sub semnul transformării continue, a deschiderii ființei spre dialog, spre ceea ce o înconjoară, deschidere însoțită de mirare şi de dorința de a cunoaşte misterul existenței. Cultura este modul specific al individului de a exista în univers. „Existența întru mister şi revelare" reprezintă un fel de a defini sensul ființării. „Cultura e condiționată de începerea în lume a unui nou *mod*, mai profund şi în aceeaşi măsură mai riscat, *de a exista*. Acest mod aduce cu sine firește o smulgere din imediat şi o transpunere permanentă în nonimediat, ca orizont veşnic prezent" (Blaga 1994: 172). Misterul capătă o funcție creativă şi una ontologică. Prin operele lor, Blaga şi Culianu oferă diferite moduri de înțelegere a universurilor născute din forța magică a misterului aflat sub puterea creatoare a cuvintelor sacre. Libertatea spiritului ce derivă din necuprinsul imaginației obligă la parcurgerea labirintică a jocurilor minții.

Una dintre sursele de inspirație ale lui Ioan Petru Culianu este gândirea kabbalistică reprezentată de *Cartea Creației* în care se descrie „o cosmogonie bazată pe combinarea de către Dumnezeu a fiecăror două litere dintre cele douăzeci şi două ale alfabetului ebraic, ca bază a actului creator" (Gavriluță 2000: 16). *Ars combinatoria* devine pentru Ioan Petru Culianu o modalitate de înțelegere, de explicare a funcționării fenomenelor istorice şi mai ales un mijloc de operare al minții omeneşti. De asemenea, interpretarea lumii exterioare reflectată în cea interioară se poate realiza prin intermediul magiei înțeleasă de Culianu ca o Artă, ca o realitate empirică efectivă, ca o posibilitate reală de cunoaştere. Tipul de cunoaştere pe care îl presupune magia este una apofatică şi trimite la o interpretare de tip alchimic. Universul creat de magie conține libertatea de a imagina, de a comunica neținând cont de convențiile obişnuite, cotidiene. „Lucrarea Magiei constă în a apropia lucrurile între ele" (Culianu 1999: 12), de a atinge o comuniune perfectă. Fenomenul magic este omniprezent, iar descoperirea lui revelează o zonă sacră a existenței.

Originile magiei se confundă cu cele ale omului, căci cele mai vechi practici ale actelor magice țin de începuturile istoriei umane. Prima atestare a termenului „magie" apare într-o inscripție a lui Darius zis Behistan, dar semnificația cuvântului începe să se dezvăluie abia la Herodot, când aflăm că magii, denumiți „Magoi",

BDD-V402 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:01 UTC)

reprezintă o „castă, un trib distinct şi aparent autonom" (Servier 2001: 25). Aceştia nu deţin o putere materială, ci una spirituală, putere care atestă, în fond, adeziunea la un anumit sistem de valori non-perisabile, eterne, adeziune care presupune trecerea dintr-un plan profan într-unul sacru. Magia recunoaşte existenţa unor puteri supranaturale, impersonale sau individuale, însufleţite, puteri ce pot intra în stăpânirea omului dacă acesta este capabil să respecte anumite interdicţii ce ţin tocmai de trecerea într-un plan superior valoric.

Magia se dovedeşte a „fi o practică străveche şi o artă pe care o stăpâneau nişte iniţiaţi (preoţi, şamani, sacerdoţi, păgâni etc.) strâns legată de religiile naturiste şi de o concepţie mitologică asupra lumii" (Evseev 1998: 243). Raportarea la gândirea Celuilalt, viziunea asupra lumii şi asupra locului omului în lume stau, într-un anumit fel, la baza magiei.

Trăirea pe care magia o presupune este o trăire „întru mister". „Ieşirea dintr-o stare negativă se produce cu ajutorul gândirii mitice. Expresia grecească ce denumeşte această metodă este *orthe doxa*, iar rezultatul la care duce pe cale de iniţiere sau revelaţie este mitul" (Fântâneru 1938: 9). Rolul esenţial al mitului este acela de a converti misterul existenţei. Pentru Lucian Blaga, misterul reprezintă lumea tăcerii iniţiale, lume ce are darul de a hrăni întreaga operă a scriitorului. Omul nu poate avea acces la o cunoaştere deplină, completă. A sta sub semnul misterului echivalează şi cu un mod de a crea, de a da naştere unui univers superior realităţii. „Conceptul de mister are atât un aspect ontologic, cât şi unul gnoseologic. Pe de o parte, misterul desemnează un referent ontologic: existenţa ca tot. În cadrul misterului existenţial, Blaga distinge două grade de consistenţă ontică: misterul existenţial central (pe care îl va defini ca Marele Anonim) şi misterele existenţiale derivate" (Braga 1998: 53). Dorinţa de a revela misterul este permanentă, se constituie într-o atitudine umană fundamentală.

Misterul constituie un simbol al fondului magic ale cărui atribute sunt ireductibilitatea şi iraţionalitatea. Ceea ce este înconjurat de mister apare ca ilogic, fantastic. Imaginarul născut din forţa misterului cere un alt tip de abordare. Blaga distinge între cunoaşterea luciferică şi cea paradisiacă, încercând să explice că individul îşi poate însuşi atât raţionalul cât şi iraţionalul, atât partea vizibilă cât şi cea invizibilă a lumii. Se propun astfel două moduri de abordare a necunoscutului: unul pozitiv, ascendent, afirmativ şi unul negativ, descendent. Cunoaşterea negativă are în centru ideea de mister capabilă să transceandă orizontul finit. Ceea ce separă omul de Marele Anonim nu poate fi depăşit decât prin „idei negative", prin acoperirea obiectului, prin mărirea dozei de necunoscut.

Magia este prin excelenţă arta de a citi misterele, fenomenele oculte, inexplicabile. Pentru a înţelege astfel de lucruri este mai ales nevoie de o deschidere a fiinţei către misterul creaţiei. Pornind de la magie ca act de înţelepciune revelat lumii, Giordano Bruno vorbeşte despre magia divină, care cuprinde minunea creştină, magia fizică (sau naturală) şi magia matematică sau artificială ce se foloseşte fie de numere (asemenea aritmeticii), de figuri şi caractere (asemenea geometriei), fie de vraja prin privire (asemenea opticii) (Muchembled 1997: 18). Ioan Petru Culianu propune, având ca punct de plecare distincţia lui D.P. Walker între magia subiectivă (care operează asupra subiectului însuşi) şi tranzitivă (care acţionează asupra lumii înconjurătoare), împărţirea magiei în două mari clase: magia

BDD-V402 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:01 UTC)

intersubiectivă şi cea extrasubiectivă. Primul tip de magie se manifestă fie între specialişti, între cunoscătorii actelor magice, fie între un specialist şi un necunoscător, neiniţiat. Al doilea tip de magie propus de Culianu este echivalentul magiei generale cu caracter tranzitiv. Magia intersubiectivă deţine o variantă specială: magia intrasubiectivă în care magicianul este propriul pacient. Rolul acestei magii este de a curăţa pneuma, adică acea realitate care mediază între trupul şi sufletul omenesc. Pneuma acţionează asemenea unei oglinzi cu două feţe sau a unui *Janus bifrons*. Forţele care generează fenomenul magic sunt organizate după anumite legi, fapt ce demonstrează funcţionarea magiei ca un adevărat sistem, Frazer distingând două principii în care îşi are originea orice fenomen magic: legea contactului, respectiv legea similitudinii.

Magia poate fi definită şi ca un act de credinţă. Din acest punct de vedere este pusă în discuţie problema religiei. Actele magice şi cele religioase reprezintă forme ale gândirii umane. În epocile timpurii ale istoriei umanităţii, funcţiile de preot şi mag nu cunoşteau nici o diferenţiere, de cele mai multe ori fiind combinate. Astfel, se poate spune că orice început se află sub semnul misterului, al sacrului simţit ca putere creatoare.

Arta magiei, transmisă din generaţie în generaţie, obligă la un anumit mod de comunicare guvernat de jocul serios al participanţilor învăluiţi în mister. Lucian Blaga şi Ioan Petru Culianu se raportează în operele lor la noţiunea de magie înţeleasă fie ca fond sacru generator de forţe creatoare, fie ca o adevărată artă. Misterul trebuie protejat, învăluit sau, dimpotrivă, trebuie înţeles în însăşi substanţa sa. Scriitorul, creatorul de lumi imaginare, devine un magician care încearcă să-şi spună povestea aventurii cunoaşterii, călăuzindu-şi cititorul prin labirintul fantastic al visului, al imaginaţiei. Opera în sine poate fi privită ca un mister ce se cere dezlegat de cititor. Textul creat îşi dispută o realitate, de data aceasta cu un caracter sacru, căci "evenimentele" ce-i dau consistenţă se înscriu într-un registru special ce trimite fiinţa umană către rememorarea unui timp iniţial, mărturie a unei experienţe ce are o valoare creatoare, plină de sens. Magia lumii ficţionale constă în libertatea imaginaţiei, în supunerea la regulile creaţiei prin joc pe care le oferă cititorului. În acest fel existenţa umană este reevaluată, reinterpretată, restabilindu-se un echilibru pierdut sau doar uitat.

Bibliografie

Blaga 1994: Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas.

Braga 1998: Corin Braga, *Lucian Blaga. Geneza lumilor imaginare*, prefaţă de Nicolae Balotă, Iaşi, Editura Institutul European.

Culianu 1999: Ioan Petru Culianu, *Eros şi magie în Renaştere. 1484*, traducere din limba franceză de Dan Petrescu, prefaţă de Mircea Eliade, postfaţă de Sorin Antohi, Bucureşti, Editura Nemira.

Culianu 2003: Ioan Petru Culianu, *Iocari serio. Ştiinţă şi artă în gândirea Renaşterii*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu şi Dan Petrescu, postfaţă de H.-R. Patapievici, Iaşi, Editura Polirom.

Evseev 1998: Ivan Evseev, *Dicţionar de magie, demonologie şi mitologie românească*, Timişoara, Editura Amarcord.

BDD-V402 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:01 UTC)

Fântâneru 1938: Constantin Fântâneru, *Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică*, Colecţia Gând Românesc.
Gavriluţă 2000: Nicu Gavriluţă, *Culianu, jocurile minţii şi lumile multidimensionale*, prefaţă de Moshe Idel, Iaşi, Editura Polirom.
Muchembled 1997: Robert Muchembled, *Magia şi vrăjitoria din Evul Mediu până astăzi*, traducere din franceză de Maria şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura Humanitas.
Servier 2001: Jean Servier, *Magia*, traducere de Bogdan Geangalău, prefaţă de Nicu Gavriluţă, Iaşi, Editura Institutul European.

Lucian Blaga et Ioan Petru Culianu dans le contexte européen

Chaque personne a, au tréfonds de soi-même, le désir de trouver des certitudes, des règles qui expliquent ce qui se passe autour de nous sans que l'on puisse en douter. On a aussi une dose d'incertitude, de vague, de mystère. Les questions de l'être ne reçoivent pas toujours de réponses claires, leurs solutions étant paradoxales: le silence, la contemplation, le dialogue avec soi-même. Connaître acquiert ainsi un sens mystérieux, caché, qui s'inscrit dans une sphère de la réalité protégée par le sacré. Ioan Petru Culianu, tout comme Lucian Blaga, crée de la culture sous le signe de la métamorphose infinie, de l'ouverture de l'être vers le dialogue, vers ce qui l'entoure, ouverture accompagnée par l'étonnement et le désir de connaître le mystère de la vie. Donc, la culture est une manière originale de vivre de l'individu.

Ioan Petru Culianu emploie *ars combinatoria* comme un moyen de comprendre, d'expliquer le fonctionnement des phénomènes historiques et surtout un moyen d'agir de l'esprit humain. L'interprétation du monde extérieur reflété dans le monde intérieur peut se faire par l'intermédiaire de la magie, considérée par Culianu comme un Art, une réalité empirique, une possibilité réelle de connaître. Le type de savoir que la magie implique est un savoir apophatique qui renvoie à une interprétation du type alchimique.

La vie que la magie suppose est une vie „dans le mystère". Pour Lucian Blaga, le mystère représente le monde du silence originaire, un monde qui nourrit de sa sève tous les oeuvres de l'écrivain. L'homme n'a pas d'accès au savoir complet. La vie est l'objet du savoir, le désir d'avoir une révélation étant universel et fondamental.

L'art de la magie, transmis d'une génération à l'autre, oblige à un certain type de communication: régi par le jeu sérieux des participants entourés de mystère. Lucian Blaga et Ioan Petru Culianu traitent dans leurs oeuvres de la magie comprise soit comme source sacrée d'où jaillissent des forces créatrices soit comme un véritable art. Le mystère doit être gardé ou, au contraire, son essence doit être comprise. L'écrivain, le créateur de mondes imaginaires, devient un magicien qui essaie de raconter son aventure du savoir, guidant son lecteur à travers le dédale fantastique du rêve, de l'imagination. L'oeuvre peut être comprise comme un mystère que le lecteur doit déchiffrer. Le texte créé revendique une réalité à caractère sacré, car les événements qui forment sa substance s'inscrivent dans une sphère spéciale qui invite l'être humain à se rappeler un temps originaire, preuve d'une expérience qui a une valeur créatrice, une signification. La magie de la fiction est la liberté de l'imagination, le respect des règles de la création par le jeu qu'elle offre au lecteur. De cette manière, la vie humaine est réévaluée, réinterprétée, on regagne un équilibre perdu ou seulement oublié.

Oneşti, România

BDD-V402 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:46:01 UTC)